

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaargang 48, nummer 179, april 2026

PKN Ruil- en determinatiedag in Hazerswoude op 20 juni 2026	1
De pijp van dominee Nawijn, predikant te Terschelling Bert van der Lingen	1
Een presentatiepijp uit de 17de eeuw gevonden in Roosendaal Bert van der Lingen	4
Wat heb jij een gekke pijpenkop Ewout Korpershoek	9
Een bijzondere pijp van Trees-Knoedgen gevonden in Hazerswoude en de relatie met pijpen van Gambier en Sparnaaij Ruud Stam en Chris van der Klugt	16
In vuur en vlam: Ondeugende tabakspijpen van Goedewaagen Bert van der Lingen	21
Een nieuw boek over kleipijpen uit Kroatië van Luka Bekić Ruud Stam	23

Pijp van de maand

In mei 1874 werd het zilveren regeringsjubileum van Koning Willem III groots gevierd in ons land. Diverse Goudse pijpenmakers brachten tabakspijpen op de markt met aan dit jubileum refererende afbeeldingen.

Ook voor buitenlandse fabrikanten was dit een gelegenheid om modellen voor de export naar Nederland te maken. Een fraai voorbeeld hiervan is de pijp van deze maand die gemaakt is door de pijpenfabriek Gislon uit Lille, Frankrijk.

(www.tabakspijp.nl/pijp-van-de-maand)

In vuur en vlam: Ondeugende tabakspijpen van Goedewaagen

Bert van der Lingen (bertvanderlingen@tabakspijp.nl)

Twee bijzondere tabakspijpen uit een oude fabrieksvoorraad van de firma Goedewaagen tonen niet eerder gepubliceerde afbeeldingen van een naakte vrouw. Beide 'ondeugende' pijpen zijn vervaardigd uit gietklei.

De eerste heeft een bekervormige ketel (afb. 1) en de tweede een zeskantige vorm (afb. 2). De pijpen zijn voorzien van een korte rechte insteeksteel die oorspronkelijk via een metalen cilinderbusje met het mondstuk verbonden was. Op de voorzijde van de ketel bevindt zich bij beide exemplaren een identiek transferplaatje, de ene in lichtbruine en de andere in donkerbruine tinten. Het toont een naakte, licht voorovergebogen staande vrouw.

Afb. 1. Bekermodel gietpijp met naakte vrouw in donkerbruine sepiatint. Gouda, Firma Goedewaagen, ca.1920-1930. Collectie en foto's Bert van der Lingen.

Transfers

De afbeeldingen van de naakte vrouwen zijn transferplaatjes gebaseerd op sepiatone foto's: op de zeskantige kop is een lichtbruine versie aangebracht, terwijl het bekermodel een donkerbruine uitvoering draagt. Transfers konden zowel op biscuitgebakken pijpen als op geglaazuurde exemplaren worden

Afb. 2. Zeskantige gietpijp met naakte vrouw in lichtbruine sepiatint. Gouda, Firma Goedewaagen, ca.1920-1930. Collectie en foto's Bert van der Lingen.

aangebracht. Het betrof fotomechanisch vervaardigde afbeeldingen op papier, voorzien van een gomlaag en beschermende laklaag. Na het weken in water kon de afbeelding op de pijp worden geschoven en vervolgens door een tweede bakproces in het glazuur worden versmolten.¹

De transfertechniek werd al eerder toegepast in de aardewerkindustrie en kende vanaf het midden van de achttiende eeuw brede toepassing in Engeland. Gekleurde transfers werden vanaf ca.1860 gangbaar. Binnen de pijpenproductie behoorden de pijpen van de firma Bordollo, uit het laatste kwart van de negentiende eeuw, tot de vroegste voorbeelden die van transferdecoraties werden voorzien.

‘Ondeugende’ plaatjes

De afbeeldingen zijn mogelijk geïnspireerd door ansichtkaarten met naakte vrouwen. De eerste ansichtkaarten met naaktvoorstellingen verschenen tegen het einde van de negentiende eeuw en bereikten hun grootste verspreiding tijdens de Belle Époque (ca. 1890–1914). Deze zogenoemde risqué of naughty postcards vormden een vroeg voorbeeld van licht-erotische beeldcultuur en werden vooral geproduceerd in Frankrijk, Duitsland en Engeland. Waar de vroegste fotografische kaarten zich voornamelijk richtten op portretten, monumenten en stadsgezichten, maakten technologische verbeteringen en dalende productiekosten een massale reproductie van uiteenlopende beeldgenres mogelijk. Met name in Parijs experimenteerden fotografen en

uitgevers met licht-erotische motieven. Wat eerder artistieke studiobeelden waren, ontwikkelde zich tot een commercieel genre. Tijdens de Belle Époque werden dergelijke kaarten op grote schaal verspreid. De afgebeelde vrouwen waren soms uitdagend gekleed of volledig naakt, maar de presentatie bleef vaak esthetisch en refereerde aan klassieke kunsttradities, waardoor erotiek binnen een artistiek kader werd geplaatst.

Rond 1910–1920 trachtten verschillende overheden de verspreiding te beperken; in Engeland en de Verenigde Staten leidden censuurmaatregelen tot verboden en inbeslagnames, al droeg dit vaak bij aan hun populariteit. Verspreiding van deze plaatjes vond plaats via toeristische circuits, tabakswinkels en informele netwerken.

Of de Goedewaagen-pijpen ook op deze wijze werden verkocht, is niet bekend. Mogelijk werden zij op speciale bestelling vervaardigd voor een specifieke afnemer of gelegenheid. De vondst in een oude fabrieksvoorraad wekt echter de indruk dat deze ‘gewaagde’ pijpen uiteindelijk nooit hun weg naar de markt hebben gevonden.

Noten

1. Stam en Moerings 2022, 150-153.

Literatuur

Stam, R. en Moerings, K., 2022. De techniek van de productie en de decoratie van de gegoten pijp. *Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen*, 141-155.

Bestuur

Voorzitter:

Ruud Stam,

ruudstam@tabakspijp.nl

Secretaris:

Arjan de Haan,

arjandehaan@tabakspijp.nl

Penningmeester, ledenadministratie:

Henk van Assema,

henkvanassema@tabakspijp.nl

Website en drukwerk:

Ewout Korpershoek,

ewoutkorpershoek@tabakspijp.nl

Kopij en eindredactie:

Bert van der Lingen,

bertvanderlingen@tabakspijp.nl

Abonnement en betaling

Contributie voor Nederland: € 35,00 per jaar

Contributie voor buitenland: € 45,00 per jaar

Stichting PKN, IBAN: NL05 INGB 0004851870 (BIC: ING NL2A)

Kamer van Koophandel : 54719992

Meer informatie www.tabakspijp.nl - info@tabakspijp.nl

© PKN. Overname van artikelen en illustraties is slechts toegestaan na voorafgaande toestemming van de redactie. Auteurs zijn zelf verantwoordelijk voor hun bijdrage.

ISSN: 0924-4158

Voorzijde en achterzijde kaft: compilatie van foto's van de presentatiepijp die in Roosendaal gevonden is (zie artikel p. 4-8) en een tekening uit 1821 van een soortgelijke presentatiepijp, eerder beschreven in het PKN Jaarboek 2019.

